

УДК 001.4:292.11:81'253

ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК ТРИНІТАРНИХ ТЕРМІНІВ «OUSIA» ТА «ΥΠΟΨΤΑΣΙΣ» («СУТНІСТЬ» ТА «ПОСТАСЬ») В ПЕРІОД 325 – 381 РОКІВ

Попович Н. М. (Ужгород)

Дана публікація присвячена історичному розвитку та становленню значень тринітарних термінів «ousia» та «υπόστασις» в період з 325 р. по 381 р. На матеріалі документів вселенських та помісних церковних соборів, а також за допомогою догматичних праць Отців Церкви, таких як Афанасій Олександрійський, Василій Великий, Василій Анкірський та інших давньогрецьких християнських авторів післянікейського періоду проведено дослідження змін значень даних термінів в залежності від їх контекстуального вживання. Тема даного дослідження є міждисциплінарною, позаяк в ній присутні богословський, історичний та мовознавчий, зокрема перекладознавчий, аспекти.

Ключові слова: тринітарні терміни, Нікейський Собор, Константинопольський Собор, історичний розвиток, історія становлення, «ousia», «υπόστασις», словних термінів, галузевий переклад.

Період після 325 року по 381 рік, тобто до прийняття Константинопольського Символу Віри умовно називають післянікейським. Характерною рисою цього періоду були богословські дебати та помісні церковні собори (341-362), які скликали з метою заміни нікейського віровчення більш придатним до вчення конкретної партії. Нікейський Вселенський Собор був скликаний з метою застереження Церкви від ересі аріанства. Прийнята на ньому формула віровизнання різко суперечила вченню аріанської партії, вона чітко визначала відношення Сина та Отця терміном «*ὁμοούσιος* - *одноістотний*». Цей термін та вафема, чітко зорієнтована проти тих, хто вважає, що Син „виник з нічого чи якоїсь іншої іпостасі чи сутності...” [14, с.80], а не є Сином Божим, обурили не тільки аріан, але і прихильників язасловлюватися іншою термінологією. Таким чином, поступово формуються так звані партії, які різняться між собою своїм ставленням до Нікейського Символу та специфікою свого вчення. Наприкінці шестидесятих років існували партії: 1) нікейців (омоусіан), 2) напів-аріан (оміусіан), 3) новонікейців, 4) омеїв та 5) радикальних аріан (аномеїв) [1; 6; 12; 18; 22;]. Афанасій Олександрійський притримувався позиції нікейців, або ж старонікейців. Василя Великого та Василя Анкірського дослідники вважають прибічниками новонікейського вчення. Хоча на перших порах Василій Великий розділяв позиції оміусіан. Вчення та позицію оміусіанської та новонікейської партій детально розглядають російські вчені В. Болотов [1, с. 69-75] та А. Спаський [6, с. 347-410], Й. Гуммерус, італійські М. Сімонетті [22, с. 251-267], Д. Спада [25, с.156-225] та інші. Загальна характеристика аріанських суперечок детально висвітлена у М. Сімонетті [22], Й. Кватена [28] Дж. Келлі [18, с.260-299], Г. Файге [14, с.145-156] та інших дослідників.

Мета дослідження – проілюструвати ключові значення тринітарних термінів «ousia» та «υπόστασις» в період 341-381 років та вказати на

зафіксовані за ними значення післяконстантинопольського періоду.

Актуальність та новизна дослідження даної проблематики полягає в тому, що в українській історично-богословській думці практично відсутні переклади давньогрецьких авторів даного періоду і не розроблена україномовна тринітарна термінологія. В якості виключення можна вважати «Термінологічно-правописний порадник для богословів та редакторів богословських текстів для видань Українського Католицького Університету» [7]. Хоча дана робота і є внутрішнім посібником для полегшення роботи богословів даного університету, вона є саме тим вказівником в напрямку створення україномовного словника богословських, зокрема тринітарних термінів.

В даній публікації ставиться завдання проілюструвати ключові моменти зміни значень тринітарних термінів «ousia» та «υπόστασις» з 325 р. по 381 р. Тому слід розглянути декілька формул післянікейського періоду, лист Василя Анкірського, окремі листи Василя Великого та догматичну працю Іоанна Дамаскіна «Філософські глави».

Загалом, післянікейські формули віровизнання від Антіохійської (341) по Константинопольську (360) слід вважати аріанськими. Принаймні так вважає відомий російський богослов В.В. Болотов, який схематично поділяє всі сформульовані формули за цей період на генетичні та хронологічні [1, с.56]. Згідно його класифікації, четверта Антіохійська формула знаходиться в генетичному зв'язку з Філіппопольською (343), Антіохійською (344), першою Сірмійською (351) та другою Сірмійською (358) формулами.

Період з 351 р. по 362 р. характеризується різноманітністю догматичних позицій – відношень до ключових нікейських концептів і, в свою чергу, тим самим вносить в історичний розвиток тринітарної термінології нечіткість, незрозумілість та семантичну двозначність, що не типово для будь-якого терміну. Цей період

тринітарної термінологічної нечіткості та чутливості не міг не відобразитися на семантиці всіх термінів похідних від дієслова ὑψίστησι. До таких дериватів належить віддієслівний іменник ὑπόστασις, який в післянікейський період прийняв декілька ключових значень для тринітарних схем. Два основні з них систематизує перший православний догматист Іоанн Дамаскін (8 століття) в «Джерелі Знань» («Πηγή γνώσεως»). Згідно його визначення, у дієслова та похідних як у термінів є два основних значення – «сутність» та «індивідуум»[3].

Щодо значення, яке надають патрологи вжитому терміну ὑπόστασις в анафематизмі тексту Нікейського символу, то воно різниться в залежності від коментарів поняття або концепту, вираженого під виглядом цього терміну. Так, наприклад, позиція сучасника Нікейського Символу св. Афанасія Олександрійського різко відрізняється в наданні цьому терміну значення «сутності» від позиції сучасника подій 360 - 381 рр.- Св. Василія Великого, яка заключається в наданні поняттю ὑπόστασις значення «реальності індивідуального буття, реального, індивідуального, індивідууму». Св. Афанасій, старонікеєць, який вжиті в анафематизмі Нікейського Символу поняття «ὑπόστασις» та «οὐσία» сприймає тільки як близькі синоніми в значенні «одної сутності (природи) Божества».

Переклад таких термінів стає в свою чергу інтерпретацією і пошуки відповідників подібних понять вимагають завжди додаткових коментарів перекладача. При перекладі вжитих тринітарних термінів в процесі їх становлення, а їх в такого роду текстах налічується тисячі, виражена в більшій степені суб'єктивна позиція перекладача, ніж це здається на перший погляд. Чітке дотримання термінологічно сформованої номенклатури в таких випадках стає неможливим. Тому результати наших досліджень можуть бути використані в створенні україномовного тлумачного словника тринітарних термінів. Саме такий результат став би величезною допомогою для тих, хто займається тріадологією – перекладач, викладач, студент, священник.

Оскільки в кінцевому результаті тринітарна термінологія зафіксувалася лише з Константинопольським Символом Віри 381 року, крім терміну ὑπόστασις до сім'ї термінів - дериватів дієслова ὑψίστησι - слід відносити також віддієслівні прислівники ἀυποστατος (безіпостасний), ἑυυποστατος (воіпостасний) та цілу низку характерних перфектних та аорістних форм самого дієслова, що надають своєю граматичною формою конотацію презентності та стабільності, відчуття непохитності, стійкості та тривалості.

Тексти двох Вселенських та проміжних між ними помісних соборів викладені в критичному виданні А. Ганом в «Бібліотеці символів та ~~правил~~ Віри давньої Церкви».

Загалом текстів Антіохійської Формули було чотири. Всі вони були більш вдало або ж менш вдало спробою заміни нікейської тринітарної термінології та євсевіанську. Жоден з чотирьох текстів не носить вселенський характер віровизнання, тексти були лише спробою створення та перефразування тринітарної термінології на місцевому рівні. Офіційним вважається текст 2-ої Антіохійської формули.

Перша Антіохійська формула, як і тексти інших віровизнань, не є чимось особливим стосовно тринітарної термінології. Важливим для нас є лише набір термінів в даний період, якими оперували різні церковні угруповання з метою висловлення своєї тринітарної концепції та вчення. Кожне угруповання намагалося встановити свою тринітарну концепцію і закріпити її на Вселенському рівні.

Як правильно зауважив Г. Файге, помісний Антіохійський Собор був скликаний, як здається на перший погляд, для освячення Золотої Церкви. В дійсності це було лише зовнішнім приводом для 97 єпископів євсевіанської партії. З одного боку - це була спроба завадити реабілітації Афанасія та Маркелла з боку Риму, з іншого боку - спроба зняти з себе підозру в арианстві [14, с.135]. Хоча Бетуне-Бейкер (Bethune-Baker) вважає повністю арианським за викладеною концепцією, інші дослідники, такі як Келлі (Kelly) [18] дотримуються відмінної позиції. Келлі виключає арианізм в буквальному значенні цього слова, обґрунтовуючи свою позицію твердженням, що у формулі стверджується, що «Син перед усіма часами співіснує з Отцем» [18, с.263]. Єдиними елементами цієї формули, на котрі необхідно звернути нашу увагу є поняття «ὕπαρχοντα» - (реально існуючий) та «συνόντα» - (співіснуючий). Саме ці два поняття першої Антіохійської формули - «ὕπαρχοντα» та «συνόντα» стали першою спробою перефразування, визначеного Нікейським Символом відношення Сина до Отця в термінах «ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς» (з сутності/буття Отця) та «ὁμοούσιον τῷ πατρί» (одноістотний з Отцем). Цей сміливий крок започаткував, таким чином, введення в тринітарну термінологію «паралельних» понять з відмінним змістовним забарвленням з метою підкреслення вірності своєму віровченню, та хибності нікейського віровизнання. Такі поняття, як «ὕπαρχοντα» та «συνόντα» стали початком постійно змінних термінологічних шаблонів, завдяки яким євсевіанська (аріанська) концепція могла б закріпитися на місці нікейської. Власне поняття «ὕπαρχοντα» та «συνόντα» не є достойною заміною для нікейських «ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς» та «ὁμοούσιον τῷ πατρί», вони навпаки, на нашу думку, є слабким місцем першої Антіохійської формули. На це вказують також переклади сучасними мовами. Розглянемо доступні з них нам. Якщо порівнювати семанти-

тне навантаження всіх цих понять, то утворюється група неповних синонімів, які швидше доповнюють один одного, ніж здатні замінити один одного. Так, твердження, що Син по відношенню до Отця є «ὁλόρχοντα» / реально існуючий в минулому/ в даному контексті не має повного термінологічного навантаження та термінологічної сили, і не вказує на одну природу Сина й Отця. Сила нікейського твердження, що Син «ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς» (з сутності Отця) на думку пояснює, що Син одної природи з Отцем, є з природи (сутності) Отця. Те саме стосується і поняття «συνόντα». Семантичне навантаження терміну «συνόντα» дозволяє стверджувати, що Син співістотний Отцю, але не дозволяє сказати, що Син єдиної сутності, природи з Отцем, як на це вказує вираз «ὁμοούσιον τῷ πατρί» Нікейський символ 325 року вводить поняття «ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς» та «ὁμοούσιον τῷ πατρί» заради збереження у Віросповіданні Вселенської Церкви божественної природи Сина. Напротивагу вченню Арія який стверджує, що Син Божий –Творіння, Нікейський Символ захищає Догму Церкви.

Клаус Докгорн (Klaus Dockhorn) передає ці поняття німецькою за допомогою відповідників «da war» та «zugleich mit existierte» [18, с.262].

Завдяки передачі ὁλόρχοντα англійською як „subsisting“ зближаються поняття ὁλόρχοντα та ἐν ὑποστάσει третьої Антіохійської формули. Ми вважаємо, що з двох відповідників – англійського „subsisting“ та німецького «da war» - передача дісприслівника ὁλόρχοντα німецькою за допомогою відповідників найкраще відповідає контексту.

Наступним ключовим моментом в історії становлення цих тринітарних термінів і їх вжиття в листі Василя Анкірського 359 року, що відноситься до загострених аріанських суперечок.

Лист Василя Анкірського та Григорія Лаодікійського адресований в першу чергу аномеям в особі їх провідників - Євномію та Аецію. Основна смислова лінія та тези, висунуті в листі, спрямовані на православне розуміння та засудження аномеїського розуміння ключової фрази четвертої Сірмійської формули 359 року «ὁμοίως κατὰ πάντα» (подібний у всьому) [26, с.125-126].

Вчення оміусіан, зокрема Василя Анкірського, яке вперше було розкрито на помісному Анкірському Соборі 358 року [26, с.433-446] під провідництвом самого Василя Анкірського, полягало в підкресленні нероздільності чи різниці Отця від Сина, а навпаки – їх єдності. Для Василя – бути Отцем – значить бути Отцем, подібним за сутністю. Вони говорять: „Ми не називаємо Його одноістотним, але подібноістотним». Разом з цим, Василій також розглядає поняття

ὑπόστασις в формі множини в значенні „самостійності та дійсності існування якостей“ Отця, Сина і Св. Духа. Єдине, чим послабили своє віровизнання оміусіани - анафема проти тих, хто визнає „одноістотність“, тобто Нікейську формулу 325 року.

Анкірський Собор (358 р.) та Лист Василя Анкірського та Григорія Лаодікійського (359 р.) були підтримкою для нікеїстів, хоч і з боку ворога, але все-таки, на противагу вченню аномеїв, були ближче до Нікейської формули у вченні про Сина Божого, у концепціях єдності та трієчності Бога.

Джерелом для дослідження тексту оригіналу Пам'ятної записки слугує 73 частина Панаріону або Проти Єресей Єпіфанія Кіпрського [26, с.433-471]. Як пише сам Єпіфаній за загальним порядком ересь напіваріан є 73 ерессю. Пам'ятна записка займає лише частину цієї глави, а саме пункти 12-22, згідно з публікацією критичного видання робіт Єпіфанія [16, 284-295] та усіма відомими нам перекладами сучасними мовами [26, с.447-456].

За побудовою дане послання не відрізняється від тогочасної формули віровизнання чи послання (ἐπιστολή). Як правило, в такому посланні повинні бути: 1) адресат, 2) мета написання чи написання листа, як правило - це смисл чи ересь, вчення якої засуджується. 3) визначення православного віровчення, 4) певна кількість свідків та 5) підписи тих, хто проголошує чи визнає дане віровизнання чи формулу істинною, тобто такою, котра не розбігається з Церковним вченням. Надамо коротко зміст листа згідно з цим списком.

Початок листа нетрадиційний. Адресат відразу приступає до пояснення поняття «οὐσία»(субстанція, сутність).

Важливою для нашого дослідження є друга частина листа (13,1 – 21,6), в якій стає зрозумілою мета написання та пояснюється вчення православної віри на противагу вченню нової ересі, можна поділити на шість смислових частин.

1). Пункти 13,1 – 14,3 стосуються ключові поняття нових еретиків, аномеїв, в протиставленні до православного вчення Церкви. Аномеї проповідували «неподібність сутності» Сина Отцю. Стає зрозумілим і саме твердження: «Поэтому мы разумеем Сына подобным Отцу во всем, борясь с возникшею в церкви в наши дни ересью»[7, 73,13,1]. Всі роз'яснення в листі Василя та Григорія зводяться до їх розуміння подібності Сина Отцю як *подібного по сутності*. 2). В пунктах 14,4 -14,8 автор називає цілі аномеїв. Перша – це не казати ніколи вже більше *Отець і Син*, але тільки *Ненароджений та Народжений*. Друга – затвердити головну тезу свого вчення: *Син не подібний Отцю по сутності*. 3). Пункти 15,1-15,7 детально розбирають розуміння тези *ὁμοίως ... κατὰ πάντα* (подібний у всьому) в ано-

мейському та оміусіанському розумінні. В 15, 2-3 автори листа згадують про визнання імператором Констанцієм тези, що Син *ὁμοιος ... καθὸ πάντα* Отцю. Насправді мова йде про полеміку з радикальними аріанами та їх віровизнанням 357 року та в цьому зв'язку про „православний” жест Констанція, який звернув увагу на підпис аріанина Валента тільки під *подобний* і змусив його додати у *всьому* і знову підписатися. Ця подія відбулася 22 травня 359 року. Отже, можна стверджувати, що лист Василя Анкірського та Григорія Лаодикійського написаний після вищезазначеної дати [22, с.264]. 4). В 16,1-6 автори тлумачать вживання отнями поняття *ὑποστάσεις* (*ипостасей*). На нашу думку, те, що наголошується саме на формі множини не є випадковим. В жодній з попередніх формул, в яких вживається поняття *ὑπόστασις* не звучить чітко форма множини. В третій Антіохійській формулі 341 року, наприклад, фіксується таке вживання: *ὄντα πρὸς τὸν θεὸν ἐν ὑποστάσει* [15,с.104], що перекладається німецькою як *der als Person zusammen mit Gott existiert*, італійською - *che è presso Dio in ipostasi* [25, с.159] та англійською - *was with God in subsistence*. Та в цьому листі мова йде конкретно про три Іпостасі Бога. Автор будує свою аргументацію на *loci classici* з Святого Письма, а саме 1 Кор.12:3, Іоан 14:9 та класичну формулу хрещення Мт. 28:19. 5). В пунктах 17,1-21,6 автори, закріплюючи свою аргументацію цитатами з Святого Письма, а зокрема з послань Св.Павла - Кол. 1:15, Філ.2:6-7, Рим.8:3 –вміло відхиляють тези єретиків. Основними поняттями, якими оперує Євномій є поняття „*Ненароджений та Народжений*”. Він вкладає в ці поняття відмінність природ, походження Отця та Сина. Василій та прибічники оперують поняттями Отець та Син, підкреслюючи, таким чином, єдність природи. В 21, 6 Василій доводить тезу аномейв до алогічного заключення, кажучи: *якщо вони стверджують, що Отець означає суцність а не авторитет, вони повинні називати також іпостась Єдинородного „Отцем”*[7, 73.21,6]. 6). В 22,1 – 22, 4, після короткого синтезу вчення аномейв в 22, 1-2, автор пропонує анафематизувати ім власне вчення в 22,3. В 22,5-22,8 приводяться підписи тих, хто визнає, що Син подобний Отцю у *всьому*, тобто визнає віровизнання 359 року. Василій Анкірський відразу запідозрив, як може буди проінтерпретований аріанами його підпис під *ὁμοιον ὁμολογῶν τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ καθὸ πάντα*. Тому після цього вбачав за доцільне розтлумачити, що саме він розуміє під цим висловом [17, с.295].

На звичайну побудову листа накладається переплетіння двох змістових ліній. Перша, яка розкривається відразу на початку листа, тлумачить значення двох найважливіших для тринітарного богослов'я понять - поняття *οὐσία* та

ὑπόστασις. Друга - обгрунтовує та тлумачить вислів *ὁμοιος ... καθὸ πάντα*.

Св. Василій Великий в історії богословської думки вважається найвизначнішим творцем християнської формули «*μία οὐσία καὶ τρεῖς ὑποστάσεις*» (одна сутність і три іпостасі), що лягла в основу Константинопольського Символу Віри 381 року. Його спадщина належить до нікейського періоду богословської думки, оскільки Святий творив в період з 360 р. по 379 р.

Листи 125, 236.6, 38 тематично належать до догматичних. В догматичних листах Василя мова йде про догмат Святої Трійці, тлумачення Нікейського символу 325 року та особливо захисту єдиносущності Сина і Святого Духа [2, с.27]. Першочергово захист «одностотності» спрямовувався проти ересей четвертого сторіччя, таких як Савелліанство чи модалізм різного типу.

38 лист, як вважає більша кількість критиків, належить перу Григорія, молодшого брата Василя Великого. В монографії Ф. Дреколя систематично доводиться авторство Григорія, проаналізовані рукописи, проведено аналіз на лексикографічному, стилістичному та семантичному рівнях [11, с.297-331].

Поняття «*ὑπόστασις*» та «*οὐσία*» в даних листах вживаються Василієм з двох причин: 1) тлумачення та захисту анафематизму Нікейського символу „виник з нічого чи якоїсь іншої іпостасі чи сутності,....”[11, с.80] та 2) тлумачення відмінностей між тринітарними поняттями «сутність» та «іпостась» (окремого, реального існування).

В листі 125 віддієслівний іменник *ὑπόστασις* згадується в зв'язку з тлумаченням Нікейського анафематизму «*is of a different substance or hypostasis*» [30, с.125] / «*aus einer anderen Usia oder Hypostase*»[9 (II):с.45] / „виник з нічого чи якоїсь іншої іпостасі чи сутності,....”[16, с.80]». Автор використовує для пояснення термін-синонім «сутність». Як в англійському, німецькому так і в російському перекладі віддієслівний іменник *ὑπόστασις* транслітерується з метою уникнення плутанини. Стосовно богословського змісту цього анафематизму слід зауважити, що Василій коментує його за допомогою аристотелівських категорій «окремого» (*ὑπόστασις*) та «загального» (*οὐσία*) – чітка спроба розмежування двох термінів-синонімів. Англійський відповідник давньогрецького «*οὐσία*» повністю відповідає богословському контексту 70-х років IV сторіччя. З двох англійських відповідників, якими міг би скористатися перекладач – «*substance*» та «*essence*» - вважаємо правильність вибору першого, керуючись монументальною працею Крістофера Стета, *Божественна Субстанція (сутність)/The Divine Substance* (1977), присвяченою історії розвитку філософсько-богословського терміну «*οὐσία*...а» («сутність»). Серед значень віддієслівного іменника

ὄυσιας в патристичному словнику неодноразово зустрічається значення «substance»: 1) В.4. «substance, stuff, material» [19, с.1454]; 2) В.6. «being, substance, reality» [19, с.1454]. Звертаючи увагу на уточнення в В.4. - stuff, material та в В.6. - being, reality, можна помітити схему, яку вводить у філософсько-богословську термінологію Василій. Поняття «ὄυσια» та «ὄυσιας» різняться, на думку Василя, так само як загальне від окремого» [2, с.423].

Таку саму схему відмінності загального від окремого застосовує автор як в листі 326.6 так і в листі 38. В перекладі листа 326.6 англійською мовою зустрічасмо «one essence or substance so as not to give a variant definition of existence». Перекладач, як помітно, вагається в подачі єдиного відповідника для терміну «ὄυσια», а для терміну «ὄυσιας» обирає відповідник «existence», який, на нашу думку, не зовсім передає задум автора [30,326.6]. Ті самі відповідники застосовуються для передачі термінів німецькою мовою: «Diejenige aber die Wesen (Usia) und Existenz (Hypostase) als dasselbe bezeichnen, werden genötigt, allein unterschiedliche Personen zu bekennen, und stellen sich bei der Vermeidung, von drei Existenzen (Hypostasen) zu sprechen...» [9, III; с.75].

Опрацьований нами матеріал та наведені приклади дозволяють зробити наступні висновки:

1. В історії становлення значень термінів «ὄυσια» та «ὄυσιας» період з 325 р. по 381 р. став ключовим та термінотворчим.
2. Василій Анкірський використовує чи не вперше за цей час поняття «ὄυσιας» у множині зі значенням «індивідуум», що розмежовує дані поняття в співвідношенні загального до окремого.
3. Василій Великий використовує в листах 125, 326.6 та 38 аристотелівську схему відмінності першої сутності від другої сутності, тобто схему відмінності загального від окремого. Це розмежування і є ключовою причиною розмежування двох, ще в нікейському анатематизмі близьких синонімів «ὄυσια» та «ὄυσιας» та надання їм значень «загальної сутності» та «індивідуального реального існування».
4. Для відтворення давньогрецьких термінів «ὄυσια» та «ὄυσιας» в богословській схемі Василя, на нашу думку, слід застосовувати україномовні відповідники «сутність» та «іпостась (в значенні індивідуального реального існування); індивідуум».
5. Вживання даних тринітарних термінів після Константинопольського собору зафіксовано у Філософських главах Дамаскіна зі значеннями «сутність» та «індивідуум».

1. Болотов В. В. Лекции по истории Древней Церкви. Пг., 1918. Т. 4: Церковная история в период Вселенских Соборов. История богословской мысли.
2. Василий Великий, архиепископ Кесарии Кападокийской. Письма – М.: «Московское Подворье Свято-Троицкой Сергиевой Лавры, 2007 – 560 с.
3. Иоанн Дамаскин. Полное собрание творений/ пер. с греческого.- СПб.: Императорская С.- Петербургская Духовная Академия, 1913 – Т.1 – Философские главы. – С. 47-121.
4. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение. – М., 2002. – 424 с.
5. Реформатский А.А. Введение в языковедение.- М., 2002. – 536 с.
6. Спасский А. История догматических движений в период Вселенских Соборов. Т. 1. Тринитарный вопрос (История учения о Св. Троице). – Сергиев Посад, 1914.
7. Творения Епифания Кипрского, часть четвертая, в Творения Святых Отцов в русском переводе издаваемые при Московской духовной академии. Том сорок восьмой.- М., репринт 1872.
8. Термінологічно-правописний порадник для богословів та редакторів богословських текстів для видань Українського Католицького Університету.-Львів, 2005 -130 с.
9. Basilius (Caesariensis). Briefe/Basilus von Caesarea. Eingeleitet, übers. Und erl. von Wolf-Dieter Hauschild. – Stuttgart: Hierseman. Teil I(1990); Teil II (1973); Teil III (1993).
10. Dörrie H. 'Ypostasis: Wort - und Bedeutungsgeschichte. – Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1955. - 92s.
11. Drecoll V.H. Die Entwicklung des Trinitätslehre des Basilius von Cäsaraea. Sein Weg von Homöusianer zum Neonizäner. – Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 1996 - 416 s.
12. Drobner H.R. Lehrbuch der Patrologie, Freiburg im Breisgau. – Basel; Wien: Herder, 1994.
13. Erdin F. Das Wort Hypostasis: Seine bedeutungsgeschichtliche Entwicklung in der altchristlichen Literatur bis zum Abschluss der trinitarischen Auseinandersetzungen. – Freiburg: Herder, 1939. - 100 p.
14. Feige G. Die Lehre Markells von Ankyra in der Darstellung seiner Gegner, in: Erfurter Theologischen Studien, Bd.58, hrsg.von Ernst W. und Feiereis K. – Leipzig: St.-Benno Buch- und Zeitschriften-Verlagsgesellschaft mbH Leipzig, 1991. – 269 s.
15. Gummerus J. Die homöusianische Partei bis zum Tode des Konstantius. – Leipzig, 1900.
16. Hahn A. (hrsg.), Bibliothek der Symbole und Glaubensregeln der Alten Kirche. – Breslau: Verlag von E. Morgestern, 1877. – S.78-197.

17. Holl K. Epiphanius, Ancoratus und Panarion (Adversus haereses), Bände 1-3, in: Die Griechischen Christlichen Schriftsteller der ersten drei Jahrhunderte. – Leipzig: Hinrichs, 1:1915; 2:1922; 3:1933]: Haereses 65-80: vol. 3, pp. 2-229, 232-414, 416-496.
18. Kelly J.N.D. Altchristliche Glaubensbekenntnisse: Geschichte und Theologie. – Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1972 – S.260-299.
19. Lampe G.W.H. A Patristic Greek Lexicon. – Oxford, 1961.
20. Nestle-Aland. Das Neue Testament: Griechisch und Deutsch. - Stuttgart, 2000.- 810 s.
21. The Panarion of Epiphanius of Salamis/ trans. by Frank Williams, Books 2/3, Sects 47-80. De fide, Leiden; New York; Köln: Brill, Nag Hammadi and Manichaean studies, 36- 1993 – P. 433-471.
22. Simonetti M., La crisi ariana nel IV. Secolo. – Roma, 1975 – 598 p.
23. Simonetti M., Prinzivalli E., Storia della letteratura cristiana antica. – Asti:Piemme,1999.-573 p.
24. Socrates Scholasticus, The History of the Church, II, 10, in: Nicene and Post-Nicene Fathers, Series II., Volume II.
25. Spada D., Le Formule Trinitarie da Nicea a Costantinopoli. – Roma: Urbaniana University Press, 2003.
26. The Panarion of Epiphanius of Salamis/ trans. by Frank Williams, Books 2/3, Sects 47-80. De fide, Leiden; New York; Köln: Brill, Nag Hammadi and Manichaean studies, 36- 1993 – P. 433-471.
27. Tschernyj E., ΣΧΟΛΕΙΟΝ ΟΡΘΟΔΟΞΕΩΝ// Annales scholae Graeco-Latinae Orthodoxae. – Mosqvae, MCMXCVII, tomus I.
28. Quasten J., Patrologia, vol. II.: Dal concilio di Nicea a quello di Calcedonia (traduzione italiana del Quasten J., Patrology, Vol.III, 1969), - 641p.
29. Witt R.E., Hypostasis: Amicitiae Corolla für J.R. Rendel Harris, London: University of London Press, Ltd 10 and 11 Warwick Lane 1933, P. 319-343.
30. Веб-сторінка <http://www.bible.ca/history/fathers/NPNF2-08>.

РЕЗЮМЕ

ИСТОРИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ ТРИНИТАРНЫХ ТЕРМИНОВ «OUSIA» И «ΥΠΟΣΤΑΣΙΣ» («СУЩНОСТЬ» И «ИПОСТАСЬ») В ПЕРИОД 325 – 381 ГОДОВ Попович Н. М. (Ужгород)

Данное исследование есть иллюстрацией исторического развития и становления значений тринитарных терминов «ούσια» и «ὑπόστασις» в период с 325 г. по 381 г. На материале документов вселенских и поместных церковных соборов, а также благодаря догматическим работам Отцов Церкви, таких как Афанасий Александрийский и Василий Великий, благодаря письму Василия Анкирского и работ других древнегреческих авторов посленикейского периода, проведено исследование изменения значений указанных терминов в зависимости от их контекстуального употребления. Тема нашего исследования является междисциплинарной, поскольку в ней присутствуют богословский, исторический и лингвистический, в частности переводоведческий, аспекты.

Ключевые слова: тринитарные термины, Никейский Собор, Константинопольский Собор, историческое развитие, история становления, «ούσια», «ὑπόστασις», словарь терминов.

SUMMARY

THE HISTORICAL DEVELOPMENT OF TRINITARIAN TERMS “OUSIA” И “ΥΠΟΣΤΑΣΙΣ” WITHIN 325-381.

N. Popovych (Uzhhorod)

The give investigation demonstrates the historical development and meaning establishment of the Trinitarian terms «ούσια» and «ὑπόστασις» within 325 – 381. The changes of the meaning of the Trinitarian terms «ούσια» and «ὑπόστασις» have been fixed on the basis of Church Councils documents, thanks to the contribution to the dogmatic teaching of such Church Fathers as Basil the Great, Athanasius and other old greek authors of the Post-Nicene period. The theme under consideration touches three aspects of interdisciplinary study i.e. theological, historical and linguistic aspects.

Key Words: Trinitarian terms, Nicene Council, Constantinople Council, historical development, establishment history, «ούσια», «ὑπόστασις», dictionary of terms.